

MAHİR MUĞAM İFAÇISI

Zəngin xalq musiqi ənənələrinin davamçıları, muğam ifaçılığının təcürbəli və gözəl biliciləri olan xanəndələr milli muğam sənətimizin istedadlı təbliğatçılarıdır. Onların sənətkarlığı sayəsində şifahi-professional musiqi nümunələrimiz müxtəlif ölkələrdə də tanınmışdır.

Muğam məktəbləri tarix boyu bu sənətin inkişafına təkən verən mühüm hadisə kimi yaddaşlarda yaşayır. Azərbaycanda müxtəlif muğam məktəbləri fəaliyyət göstərib. Bunların içərisində indiyə kimi öz nüfuzunu qorumuş Bakı, Şirvan və Qarabağ muğam məktəbləridir ki, onların yetişdirdiyi istedadlı xanəndələr nəslə muğam sənətini layiqincə təmsil edə bilərlər. Bu məktəblərdə xüsusi xidmətləri olan xanəndələrimiz vardır. Onların yaradıcılıq ənənəsinin varisləri bu xanəndələrin adını və ifa üslubunu yaşadır. Həmin istedadlı ustadlarımızın gözəl, ürəkləri oxşayan ifalarından iba-

rət səs yazıları muğam sənətimizin qızıl fondunda əbədi yaşayır.

Azərbaycanda Qarabağ muğam məktəbinə məxsus görkəmli muğam ustalarımızın adı çəkiləndə onlar milli mədəniyyətimizin dəyərli simaları kimi gözümüz önündə canlanır: Bülbül, Xan Şuşinski, Seyid Şuşinski, Əbülfət Əliyev, Mütəllim Mütəllimov, Yaqub Məmmədov, İslam Rzayev, Arif Babayev, Qədir Rüstəmov, Süleyman Abdullayev, Vahid Abdullayev, Səxavət Məmmədov, Sabir Abdullayev, Zahid Quliyev, Qaraxan Behbudov, Mənsur İbrahimov, Fəhruz Məmmədov və b. xanəndələri haqlı olaraq muğam sənətinin böyük simaları adlandırmaq olar. Bu sənətkarlar da xalqın mənəvi aləminin, zəkasının, arzu-istəyinin ifadəsi olan xalq musiqisini təbliğ edib yaşatmış və bu günümüzə qədər qoruyub saxlamışlar.

Qarabağ muğam məktəbinin görkəmli nümayəndələrindən biri də əvəzolunmaz səsə malik ustad xanəndə Zülfü Adıgözəlovdur. Bütün varlığı ilə musiqiyə bağlı olan bu sənətkar ecazkar səsi ilə seçilirdi. O, muğam sənətində ən başlıca amil olan improvizə elementlərindən çox böyük məharətlə istifadə edirdi. Geniş yaradıcılıq fantaziyası, kamil istedad və məlahətli, təkrarolunmaz səs Z. Adıgözəlovun yaradıcı simasını əks etdirir. O, milli muğam ənənələrini sənətkarlıqla yaşadan və Azərbaycan muğam sənəti tarixinə misilsiz xidmətləri ilə daxil olan xanəndələrimizdən biridir.

Qarabağın gözü olan Şuşa dünyaya çox istedadlar – musiqiçilər, şairlər, yazıçılar, incəsənət xadimləri bəxş etmişdir. Tanınmış rus şairi Sergey Yeseninın məşhur ifadəsi Şuşanın haqlı olaraq “Şərqi konservatoriyası” adlandırmasını və bütün bunun dünyada qəbul olduğunu bir daha sübut edir: “Şair deyilsə Şirazdan deyil, müğənni deyilsə Şuşadan deyil”. Şuşa həqiqətən də dünyaya fenomenal səslər bəxş edən məkandır.

Məhz bu məkanda, daha doğrusu, Şuşanın Qaradolaq kəndində 1898-ci il mayın 31-də görkəmli muğam bilicisi, təsnif və xalq mahnılarının mahir ifaçısı Zülfüqar Səməd

oğlu Adıgözəlov anadan olmuşdur. İlk təhsilini Ağcabədidə almışdır. Qarabağın saf təbiətindən ilhamlanaraq təcridən musiqi istedadını, gözəl, qəlboxsayan səsinə nümayiş etdirməyə başlayır. Əvvəllər həyəllərindəki kiçik “konsertlər” sonralar daha böyük auditoriyaya yol açır. Təcridən Qarabağda təşkil olunan el məclisləri Zülfünün iştirakı olmadan keçirdi. 1926-cı ildən başlayaraq isə o, Gəncə toylarında oxumağa başlayır. Bu haqda F. Şuşinskiyin “Azərbaycan xalq musiqiçiləri” kitabında oxuyuruq:

“Zülfünün atası bütün Qafqazda “qaradolaq cinsli” qoyunları ilə məşhur olan Hacıməhəmməd Hüseynin fermasında çalışmış, bütün ömrü boyu köçəri həyat sürmüşdür.

... Balaca Zülfüqar da uşaqlıq illərində bu yerlərdə quzu otarmış, gözəl yaylaqların ətirli çiçəklərindən dəstə bağlamış, göz yaş kimi şəffaf, buz kimi soyuq sularından doyunca içmişdi. Təbiətin gözəlliyi balaca çobanda unudulmaz təəssürat oyatmış, onun mənəvi-estetik inkişafına müəyyən təsir göstərmişdi. Heç təsadüfi deyildir ki, Zülfüqar Adıgözəlovun şirin səslə oxuduğu muğamlardan “Gəlin qayası”nın (yaylaq – N.T.)

rəngarəng, əlvan, təzə-tər çiçəklərinin xoş ətri gəlir, “Çalbayır”ın (yaylaq – N.T.) sərin buluqlarının pıçılısı eşidilirdi”.

Zaman keçdikcə Zülfü öz ifası ilə xalqın qəlbinə yol tapır, bir sənətkar kimi muğamsevərlərin dərin hörmət və məhəbbətini qazanır. Onun tərcümeyi-halına qızıl hərfələrlə yazılmış hadisə 1927-ci ildə böyük muğam ustası Cabbar Qaryağdı oğlu ilə ilk görüşü olur. Şuşa məclislərinin birində təsadüfən Zülfünün oxumasını dinləyən C. Qaryağdı oğlu onun istedadını layiqincə qiymətləndirir və onu Bakıya dəvət edir. Böyük sənətkarın himayəsini hiss edən Züffü ailəsi ilə birgə Bakı şəhərinə köçür. O zamanlar “Müdafiə evi” adlanan indiki filarmoniyada fəaliyyətə başlayır. Üzeyir Hacıbəyli, Müslüm Maqoməyev, Qurban Pirimov, Keçəçi Məhəmməd, Seyid Şuşinski kimi sənətkarların qarşısında “Çahargah” muğamını oxumaqla sınaqdan uğurla çıxır. Bundan sonra bir-birini əvəz edən konsertlərdə solist kimi çıxış edir, tamaşaçıların həsrətini qazanır. 1941-ci ildə Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının xalq çalğı alətləri orkestri bəstəkar Səid Rüstəmovun rəhbərliyi ilə Özbəkistana qastrola gedir, Səmərqənd, Əndican, Mərgilanu, Daşkənd və s. şəhərlərdə konsertlər verir. Orkestrin solist-

ləri və xüsusən də Zülfü Adıgözəlov haqqında mətbuatda xoş rəylər yazılır.

“Görkəmli bəstəkar Müslüm Maqomayev onu radioda çıxış etməyə dəvət edir. Gəncliyinə baxmayaraq, xanəndənin radiodakı çıxışları onun şöhrətini daha da artırır: Azərbaycan Dövlət Filarmoniyası Zülfü Adıgözəlovun inkişafında əsl sənət məktəbi olur. Qurban Pirimov deyirdi ki, Zülfü filarmoniyada işə gələndə hələ kamil deyildi. Lakin çox zəhmət sevər idi. O mənim yanıma tez-tez gələr, hər şeyi öyrənməyə can atardı. Rəhmətlik Cabbara çoxlu suallar verər və həmişə xahiş edərdi ki, Cabbar onun suallarına oxumaq ilə cavab versin. Seyid oxuyanda o bir dinləyici kimi salonda oturub diqqətlə qulaq asardı. Zülfünün zəhməti hədəf getmədi. Çox çəkmədi ki, onun pərəstişkarlarının sayı artdı. Zülfü sevimli və istedadlı xanəndə kimi böyük şöhrət qazandı” (F.Şuşinski).

İkinci Dünya müharibəsi illərində Zülfü ön cəbhədə vətəni müdafiə edən əsgərləri öz ifası ilə ruhlandırır. Döyüşçülərin mübarizə əzmini artırmaqda bacardığı qədər əmək sərf edirdi.

Muğam ifaçıları adətən iki qismə ayrılır. Zildən oxuyanlar zilxan, pəsdən oxuyanlar isə pəsxan adlanırlar. Zülfü Adıgözəlov pəsxan xanəndə idi. O, muğamları pəsdən ələ maha-rətlə oxuyarmış ki, dinləyicilər bu səsin seyrinə düşərmiş. İstər mahnı olsun, istərsə də muğam, Z. Adıgözəlov bunların mətninə xüsusi diqqətlə yanaşdı. Onun fikrincə, söz musiqiyə uyğun gəlməli, onun təsir gücünü artırmağa xidmət etməlidir.

Qəzəllərin mənasına dərinləndirən bələd olan Zülfü Adıgözəlov dahi Füzulinin qəzəllərinə daha çox üstünlük verirdi. Sözlə yaradıcı münasibət bəsləyərək o, hər muğamın xarakterinə uyğun qəzəl seçib düzgün diksiya ilə dinləyiciyə çatdırırdı. Bədii sözün mənasına varır, saxta boyalardan qorumağa xüsusi diqqət yetirirdi. Xanəndənin fikrincə, söz ifaçının dilindən ələ təmiz, aydın eşidilməlidir ki, dinləyici sözün gözəlliyinə bütün varlığı ilə valeh olsun. Bu məftunluq sözün deyilişində, tələffüzündə, ahəngində dərhal özünü büruzə verməlidir.

Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı, xalq musiqisinin gözəl bilicisi, muğam sənətinə xüsusi vurğunluqla yanaşan, gözəl mahnılar ustası Səid Rüstəmov Z. Adıgözəlovu istedadlı xanəndə kimi qiymətləndirmişdir: “Zülfü Adıgözəlov xanəndəliyə başladığı ilk günlərdən məhəbbətli qarşılaşmışdı... O, gözəl ifası ilə dinləyicini düşündürür, həyəcanlandırır, ona böyük insani hisslər aşılayırdı... O, muğamları pəsdən ələ maha-rətlə oxuyurdu ki, adam heyran qalırdı. Xanəndə dinləyiciləri maha-rətlə ələ alır, onları musiqinin təsiri altında seyrəldirdi. İndi onun fəaliyyəti barədə düşündükcə, pəsdən oxuduğu mahnılar, muğamlar, ələ bil qulaqlanımızda təzədən səslənir. Onu yenə də həmişəki kimi heyran-heyran dinləyirəm”.

Belə söyləyirlər ki, o, sadəcə oxumur, sanki avazı ilə şirin nağıl danışdı. Harada çıxış etməsindən asılı olmayaraq, onun konsertləri sürəklilə alqışlarla qarşılanırdı. Hər yerdə hörmət və tamaşaçı məhəbbəti qazanırdı. Gözəl nəğməkarlığı ifa etdiyi təsniflərdə, xalq mahnılarında daha qabarıq əks olunurdu. Oxuduğu “Bir cüt sona”, “Nəbi”, “Dedim, bir busə ver”, “Kəklük” və s. mahnılar, xüsusilə “Gedirəm axı” təsnifi ustadın sənətkarlıq qüdrətindən xəbər verirdi. “Gedirəm axı” təsnifi məhz Zülfü kimi ustadın əvəzolunmaz ifasına yaraşan musiqi nümunəsidir.

Zülfü Adıgözəlovun xanəndə kimi ifaçılıq xüsusiyyətləri bir çox aspektləri əhatə edir. O,

XX əsrin görkəmli xanəndəsi, eyni zamanda muğam bilicisi, mahnı və təsniflərin mahir təfəssirçisi və ümumiyyətlə, milli musiqimizin fəal təbliğatçısı kimi özündən sonra özünəxas iz qoymuşdur. Onu muğamların kamil bələdçisi adlandırsaq, yanılmırıq. Bu baxımdan bir muğamdan digərinə xüsusi ustalıqla keçid edərək, rəvanlığa xələl gətirmədən yenidən əvvəlki muğama qayıdış etmək məharəti məhz onun ifasının məhsuludur. Z.Adıgözəlov ayrı-ayrı muğam şöbələrini birləşdirərək müstəqil bir mikrosilsilə yaratmaq bacarığını da nümayiş etdirirdi. Buna misal olaraq, "Əraq-Pəncgah", "Hasar-Müxalif", "Vilayəti-Dilkeş" muğamlarını göstərə bilərik. Bununla yanaşı, muğam ifaçısı olaraq, görkəmli ustad haqqında onu da deyə bilərik ki, dəstgahları tam şəkildə bəm və orta tessiturdə oxuma məktəbini də yaratmışdır. Onun ifa üslubu bizdən öncə və müasir xanəndəlik sənətinin təfsirçilərinə yeni-yeni oxarışlar imkanı verir. Klassik muğamların ifası zamanı onların ənənəvi forma və quruluşunu saxlamaqla yanaşı xanəndə özünəməxsus nəfəsləri bura əlavə etməklə muğama daha əlvan səs çalarları qazandırır.

Gözəl müəllim, gələcək xanəndələrin qayğıkeş himayədarı kimi Z.Adıgözəlovun musiqi sənətində pedaqoji fəaliyyətindən danışmaq zəruridir. Milli muğam ənənələrini sənətkar kimi yaşatmaq, muğam ifaçılığında milli musiqiyə xas improvizə və variantlıq elementlərini oxuma yollarına daxil etmək qabiliyyətini tələbələrinə aşılaman pedaqoq bu sənətin inkişafında dərin iz qoymuşdur. Mütəllim Mütəllimov, Əbülfət Əliyev, Yaqub Məmmədov, Sahib Şükürov, Sürəyya Qacar, Hacıbaba Hüseynov, Əlibaba Məmmədov, İldırım Həsənov, Ağaxan Abdullayev, Tələt Qasımov və digər xanəndələr Zülfü məktəbinin istedadlı davamçıları kimi tanınmışlar. Onun tələbələrindən bəzilərinin söylədiklərinə görə nə qədər gözəl oxusalar da, Z.Adıgözəlov kimi muğamlarda çətin və nədir üsullardan istifadə edə bilmirlər. Amma onun sənət yolu və ifa üslubu, ümumiyyətlə, yaradıcılıq ənənəsi Zülfü məktəbini keçən xanəndələr üçün tələyin onlara bəxş etdiyi ən gözəl ərməğandır.

Qeyd edək ki, bu il görkəmli muğam ustadımız Zülfü Adıgözəlovun 115 yaşı tamam olur. Azərbaycan xalqı muğam sənətinin inkişafında mühüm xidmətləri olan sənətkar-

rımızın fəaliyyətini hər zaman yüksək qiymətləndirib. "Qarabağ xanəndələri" adlı musiqi albomunda Azərbaycanın görkəmli xanəndələrinin səs yazıları yenidən yazılaraq, onların özünəməxsus ifaları xalqımıza təqdim edilmişdir. Bu albomda Z.Adıgözəlovun da ifasında bir sıra muğamlar, xalq musiqi nümunələri yer almışdır.

Z.Adıgözəlov bütün həyatını, qüvvə və istedadını xalq musiqisinin, şifahi ənənəli professional musiqi incilərimizin təbliğinə və inkişafına sərf etmişdir. Əvəzolunmaz səsə malik xanəndə özündən əvvəlki klassik muğam ifaçılarının ənənələrinə sadiq qalaraq, özünəməxsus ifa dəsti-xəttini yaratmışdır.

Zülfü Adıgözəlov sənətinin vurğunlarından biri kimi qeyd etmək istərdik ki, bu muğam ustadının məftunedici səsini eşidərkən iftixar hissi duyur, görkəmli xanəndələrimizin illərdən bəri qoruyub saxladığı ənənələrə sadiq qalaraq, muğam sənətini zirvələrə qaldırmaqla, yeni, gənc xanəndələr yetişdirməklə Z.Adıgözəlovun ruhu önündə vacib olan vəzifəmizi yerinə yetirmiş oluruq.

Nəzakət TEYMUROVA,
Xalq artisti, dosent